

**BASARAB TIRON
PETICA IOAN**

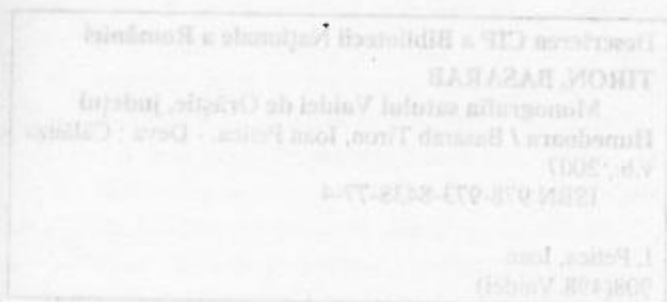
**MONOGRAFIA
SATULUI VAIDEI DE ORĂȘTIE
Județul Hunedoara**

Editura Călauza v.b.

**BASARAB TIRON
PETICA IOAN**

**MONOGRAFIA
SATULUI VAIDEI
DE ORĂȘTIE
Județul Hunedoara**

MONOGRAFIA
SATULUI VAIDEI
DE ORĂȘTIE
Județul Hunedoara

Ediție CRUZĂ v.5.

Coperta: Cristina MORUZ

MONOGRAFIA
SATULUI VAIDEI
DE ORĂȘTIE
Județul Hunedoara

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TIRON, BASARAB

**Monografia satului Vaidei de Orăștie, județul
Hunedoara / Basarab Tiron, Ioan Petica. - Deva : Călăuza
v.b., 2007**

ISBN 978-973-8438-77-4

I. Petica, Ioan
908(498 Vaidei)

**BASARAB TIRON
PETICA IOAN**

CUVÂNT INTRODUCTIV

**MONOGRAFIA
SATULUI VAIDEI
DE ORĂȘTIE
Județul Hunedoara**

Editura CĂLĂUZA v.b.

CUVÂNT INTRODUCTIV

Viața acestui sat, Vaidei de Orăștie în perioada anilor dintre cele două războaie mondiale, precum și în a anilor 1950-1960, până când a început colectivizarea, a ajuns la o dezvoltare rurală deosebită, a fost ca a unei metropole, în sensul că:

– Dispunea în primul rând de o administrație locală bună, cu oamenii cei mai vrednici în frunte, fiind organizat la rang de comună, cu primar, notar, comitet judecătoresc, evidență comunală, biserică, școală de șapte clase, teren agricol arabil, fânețe, păduri, vii, pășuni, cu amenajările necesare cu fântâni, atât la câmp, pentru oamenii și animalele ce mergeau la muncă cât și pe pășuni pentru animalele ce erau la păscut.

– Pentru că oamenii erau extraordinari, simpli, dar de un caracter deosebit, dârzi, harnici până la Dumnezeu, gospodari, cum nu sunt în zece sate în această Românie, cu îndeletniciri ce acopereau toată gama bunei desfășurări a unei activități la un înalt nivel de pretenții cum ar fi: zidari, lemnari (dulgheri), tâmplari, fierari, mecanici de utilaje și scule agricole, morărit, batoze de treierat păioase, fântânari, cizmari, brânzari, stupari, măcelari, pietrari, mamoș, doctori empirici, croitori, dispuneau de mori, instalații de făcut ulei natural din semințe de dovleac, zdrobitoare de mere, pentru must,

dispuneau pentru vacile satului și a comunei în totalitate de un grajd de tauri de cea mai specială rasă de taurine, cariere de pământ pentru lucrări de zidărit, respectiv de construit; astfel își rezolvau în interiorul satului toate nevoile „pământești” de care aveau nevoie. Vaideiul se dezvolta zi cu zi, an cu an, se construiau case noi, se modernizau cele vechi, era parcă o întrecere între vaideieni în a avea fiecare o casă mai frumoasă ca a vecinului.

Viața se trăia intens, le era frumoasă, se muncea zi de zi, de dimineața până seara, se bucurau de toate sărbătorile creștine, de tot ce erau evenimente deosebite în viața lor privată.

Explicația că vaideienii dispuneau de o bogată avere comunală, ce-a dus la o prosperitate deosebită a satului (comună până în 1950) este următoarea:

Satul are o așezare geografică pe un teren cu pământ, nu deosebit de fertil, revenind pe cap de familie la general circa 5-6 ha pământ de toate categoriile.

Față de alte vetre (sate, localități) cu pământ mai bogat și de suprafață pe cap de familie mult mai mare, satul Vaidei a fost un sat sărac, fapt ce-a trebuit ca sătenii să se „meștească” în fel și chip, încât frământările lor de zi cu zi să ducă la un câștig material substanțial pentru nevoile familiare, pentru existență și supraviețuire, și ca hotărârile luate în general să fie cele mai bune, cele mai înțelepte.

Inițiativa vaideienilor a dus la construirea câtorva obiective economice și de interes general deosebite pentru sat și cetățenii lui ca:

– Au construit localul Școlii Generale ce se sărbătorește și se dă în funcțiune în anul 1913.

– Au construit „moara mare” – din Ulița Mare și „moara mică” – (ce nu mai este), din capătul Uliței mici către satul

Pischinți, mori care au deservit satul Vaidei și satele din jur (Pischinți, Vinerea, Cugir, Romos, Romoșel, Bântinți (A. Vlaicu), Geoagiu, și chiar și Orăștia.

– De asemenea trebuiește amintit faptul că văideienii sau extins, construind cu participare în acțiuni, mori la Șibot și Balomir, mori care și la data prezentă mai funcționează și care deserveșc toate localitățile din zonă.

Conform „Anexei 13” se poate vedea că în Vaidei a existat o „Lăptărie Picu”, ce prelucra și executa cea mai fină „brânză Trappistă” din Ardeal, produse de unt și alte brânzeturii, ce se vindeau în toate magazinele alimentare din Orăștie și județ. Unele din produsele ce se făceau la această Lăptărie se și exportau în țări cu tradiție în prelucrarea laptelui ca Cehia, Austria, Ungaria.

Această „Lăptărie Picu” a avut după cum am aflat de la Veta Brânzarului, fiica lui Picu Ioan, căsătorită Jula, tot felul de mașini, dispozitive și scule aferente acestei activități, dar care s-au pierdut. Este de amintit faptul că tehnologia prelucrării laptelui și crearea de produse s-a făcut la cel mai înalt nivel tehnologic și chiar cu specialiști din străinătate, ca de exemplu din Germania, pentru care ar fi fost găsite documente și de care doamna Veta își amintește.

Trebuiește amintit faptul că „Centrul de Industrializarea laptelui din Simeria” a solicitat „Lăptăriei din Vaidei” posibilitatea instruirii unor muncitori pentru executarea acestor produse lactate și în „Lăptăria Simeria”.

Că văideienii aveau multă inițiativă și erau întreprinzători o demonstrează și faptul că au construit și amenajat la locul așa zis „La Părâu” un bazin de apă pentru baie unde toți cei ce doreau și în mod deosebit tineretul, ficiorii și fetele în zilele de sărbătoare se întâlneau, făceau baie (scaldă) și se distrau.

Bazinul era de dimensiuni de circa 8,0 m lungime, 5,0 m lățime și 1,0 , adâncime.

Locul ales pentru construirea bazinului de apă s-a datorat faptului că „La Părâu” a fost și este un izvor mare de apă, iar dealul Păduchioasei proteja acest loc, dându-i căldura necesară desfășurării unei activități de distracție din zilele de sărbătoare pentru toți cetățenii satului.

„Hanul Bușicii”, zis „Hanul la Făgădău” amplasat la intersecția Drumului Mare cu drumurile de legătură a satelor Romos, Romoșel, Vaidei, Pișchinți, Vinerea, Gelmar, Geoagiu, Balșa, Almășul Mic, Almășul Mare, Zlatna, lega zona Bălgradului, a Câmpului Pâinii cu a Orăștiei, Hațegului, Hunedoarei, Deveii și Bradului, ospăta drumeții și târgoveții vremurilor cu vinars de prune și vin adus din Zona Sebeșului.

Pentru a înțelege semnificația acestei intersecții de drumuri este suficient de precizat faptul că actuala șosea națională DN7 nu era și că așa-zisul „Drumul Mare” de care se vorbește lega prin această intersecție hotarele satelor amintite mai sus, era drumul pe care au umblat trupele romane, trupele ce-au luptat pe Câmpul Pâinii, situat între Șibot și Vinerea, trupe ce-au venit din Banat prin popasul „Porțile de fier” dintre Bouțari de Caransebeș și Țara Hațegului.

La acest han au tras și haiducii lui Craivan, când au studiat zona Romosului, a locuinței Popii Sașilor, ce urma s-o jefuiască, așa după cum se arată în cartea „Umbra lui Horea” de Gheorghe Vornicul. Și dacă am amintit acest eveniment cu haiducii lui Craivan, mai doresc să dezvolt un lucru foarte interesant și care astăzi pare ceva normal și anume; văzuți dimineața la spălat și adăpat caii în Râul Mic, de trecătorii locului, haiducii păreau oboșiți atât de vinul ospătat la han cât și de femeile cu care ș-au petrecut noaptea în podul cu fân al

hanului de la „Făgădău”.

Cuvintele folosite mai sus „meștească” și „frământat” sunt foarte expresive, specifice oamenilor din sat, ele exprimând o stare, o bogăție a omului atunci când știe să-și organizeze viața de zi cu zi și tot ce cuprinde aceasta, calități pe care văideanul le-a avut și le are, știind deci când și cum trebuie să le folosească, iată deci ceea ce a determinat reușitele de mai sus din viața văideienilor de astăzi.

Dumnezeu mi-a făcut parte a-mi exprima prin aceste rânduri părerea mea personală despre oamenii și consătenii mei, pe care i-am iubit, respectat și le-am dat „bună ziua” oriunde îi vedeam sau îi întâlneam.

Văideianului de Orăștie îi sunt specifice foarte multe lucruri de la tot ce trăiește, obiceiuri, datini, credință, limbă, sentimente, port, la muncă, la viața de zi cu zi, la viața comunitară, de aceea fac următoarea precizare, remarcă nesesizată de nimeni altul până acum, deoarece sunt, cred, printre puținii văideieni de Orăștie, care au vizitat satul „Vaideeni” de Horezu-Vâlcea, și ce-am constatat din discuțiile purtate cu cei din acea comună, și care „lucru” m-a făcut să-mi întăresc și să-mi susțin ideea că „aceștia” sunt urmașii văideienilor noștri plecați cu oitul, plecați de necazurile vremurilor ce au dat peste ei, așa după cum se arată în prezenta monografie, și anume:

Vaideenii de Horezu sunt oameni foarte harnici, dârji, hotărâți, muncitori, iubăreți, egoiști, caractere specifice văideianului meu, și ce-am mai descoperit foarte important este următorul aspect al vieții comunitare:

Feciorii (tinerii) din sat nu încearcă a întemeia familii cu fete dintr-un alt sat vecin, pe simplu motiv (dar ce motiv?), că fetele din satele respective, vecine, nu sunt așa de harnice

și de avute (bogate) ca cele din satul lor – Vaideeni –, mentalitate ce parcă a fost dusă în „plic” din Vaidei de Orăștie în Vaideeni de Horezu - Vâlcea, drept pentru care cred că se potrivește perfect, și-n totalitate următoarea expresie:

Văideianul este tot văideian,
ori unde s-ar afla...

Pentru completarea și întregirea „ideii” de mai sus că văideenii de Horezu - Vâlcea sunt urmașii văideienilor de Orăștie, putem mărturisi și cu cele din „Umbra lui Horea” de Gheorghe Vornicu, în care carte se precizează faptul că oierii din Vaidei de Romos au înființat un sat de vaideieni la Horezu de Vâlcea, precum și a faptului, și cel mai important, că a existat potecă, drum de legătură cu acea parte de dincolo de Carpați, trecând prin hotarul Vaidei - Romos - Romoșel, Ciungi, Tomnatic, Șureanu, Vârful lui Pătru, Oașa, Lacul Vidra, de unde se poate merge către Novaci, Horezu, Cozia traseu (potecă, drum) pe care a umblat și ceata de haiduci a lui Craivan când au atacat și prădat pe cel mai bogat om de care se știa în zonă și chiar în Oltenia și anume, pe popa sașilor din Romos.

Mai este de arătat și precizat faptul că pe acest traseu se suprapune pe o porțiune mare Drumul Transalpina dintre Novaci - Oașa - Sebeș, drum ce a fost construit în timpul domniei lui Carol al II-lea din rațiuni militare și inaugurat în anul 1935 la Poiana Sibiului.

Expresive sunt chiar acele hărți emblematice din monografia satului Văideeni de Horezu - Vâlcea, întocmită de Adam Toma Bâncescu ce arată satele din care populația a trecut peste munți, stabilindu-se în acele părți ale Horezului.

De asemenea trebuiește amintit și notările legate de satul Vai-de-Ei - Ungureni, a căror locuitori erau din Transilvania,

din satele zise ungurești, printre care se amintește Cioara, Vinerea, Tărtaria, Romos, Vaidei de Hunedoara și chiar din sate mai îndepărtate din zona Bradului și mai sus.

Toate acestea demonstrează ideea arătată că vaideenii de Horezu sunt urmașii văideienilor de Orăștie, precum și a populației din satele amintite, ce-au emigrat trecând munții și stabilindu-se în acele cătune de locuitori ai vaideienilor deja existenți acolo.

Și dacă am vorbit într-un fel sau altul de caracterele văideienilor de Orăștie, trebuiește amintite și acele fapte petrecute între anii (1500-1750), când ei văideienii nu se puteau împăca cu gândul că cineva i-ar putea trece în iobăgie sau subjugare, drept pentru care așa după cum se arată în succintele date despre satul Vaidei de prof. Adriana Gelu din Orăștie, aceștia au trecut la represalii, răzbunare împotriva tuturor și chiar au demonstrat, mărșăluind prin Orăștie cu care și căruțe, trase de boi și cai, atenționându-i pe cei ce unelteau la independența satului, de răzbunarea lor, făcând chiar acte de violență, incendiind casele unor bogătași suspectați de asemenea gânduri arătate mai sus.

Un alt aspect trăit și înțeles de mine și pe care vreau să-l prezint cititorilor este acela al vieții grele, nevoiașă a țăranului, a consăteanului, ce se zbătea în fel și chip pentru a trăi mai bine, mai omenos ce nu întotdeauna avea reușită și care în „Balada Plugarului” este exprimat foarte plastic, exprimare ce seamănă cu a văideianului meu în totalitate atât în cuvinte cât și în gândire, baladă obținută prin intermediul colegului și prietenului meu, marele artist Urișescu Valentin din Vinerea de la Radio - România București, ce se cântă adesea la emisiunea „Iarba verde de acasă”

BALADA PLUGARULUI

Tatăl meu era plugar,
N-avea boi, dar avea un car,
Moștenit de la bunicul meu sărac plugar,
Bani din bancă împrumuta,
Doi boi buni își cumpăra
Și un ghici de cânepă în șase își împletea

Refren:

**Că tatăl meu era plugar
Avea boi, avea și car
Ghici de cânepă avea
Și din el mândru pocnea
Din ghici tata când pocnea
Se pornea boul de cea
Carul a lene din roți scârțâia**

Da, la povară când trăgea
Tata boii-și îndemna
Hei, Dumane, cea Joiane, cea
Sara când îi adăpa

Apă proaspătă le da
Cumpăna fântânii încet se legăna

Refren:

**Că tatăl meu era plugar
Avea boi, avea și car
Ghici de cânepă avea
Și din el mândru pocnea
Din ghici tata când pocnea
Se pornea boul de cea
Carul a lene din roți scârțăia**

Și iugăre în arândă lua
Ce mai brazdă răsturna
Cu grâu de aur tata pământul semăna
Grâul după ploaie răsărea
Și creștea mării creștea, creștea, creștea
Cum crește primăvara Dunărea

Refren:

**Că tatăl meu era plugar
Avea boi, avea și car
Ghici de cânepă avea
Și din el mândru pocnea
Din ghici tata când pocnea
Se pornea boul de cea
Carul a lene din roți scârțăia**

Toamna grâul secera
 Snopii-n stog îi încărca
 Cu îmbleciugul, tata grâul îl îmblătea
 Muma grâul în vânt îl da
 Vântul pleava vântura
 Bob curat de grâu în saci îi rămânea

Refren:

**Că tatăl meu era plugar
 Avea boi avea și car
 Ghici de cânepă avea
 Și din el mândru pocnea
 Din ghici tata când pocnea
 Se pornea boul de cea
 Carul a lene din roți scârțâia**

Dar pe arândă grâu dădea
 Preceptorul tot grâul îi lua
 Și aproape cu nimic taica rămânea
 Banca boii sechestra
 Caru pentru camătă îl lua
 Și cu ghiciu în mână, tata rămânea

Tatăl meu era plugar
 Fără boi și fără car
 Doar cu ghiciul rămânea
 Din ghici tata nu mai pocnea
 Carul nu mai scârțâia
 Cumpăna fântânii încet se legăna

Din ghici tata nu mai pocnea

Carul nu mai scârțâia

Cumpăna fântânii încet se legăna.

Și n-aș fi împăcat să închei această introducere, fără a aminti câteva din spusese, destăinuirile, d-lui Basarab Tiron.

Spunea, și vedeam eu în discuțiile purtate în cadrul familiei, a doamnei Basarab, a domnului și câteodată a cumnatului Adam, cum povestea, înșiruind tot felul de evenimente, ce le repeta aproape de fiecare dată, când deschideam discuții despre Monografia satului Vaidei de Orăștie.

Era mândru, fericit de bucuria faptului că reușise a aduna cântece, obiceiuri, datini și tot ce aparținea oamenilor din acest sat, pentru a nu se da uitării. Îmi amintea de toate vecinele ce l-au ajutat la colecționarea celor amintite mai sus, vecine ce erau pentru dânsul izvor nesecat de cultură folclorică și viață văideienească, și care spunea dânsul rămân necunoscute, și uitate, amintindu-mi în special de Iancu Ana - Vârvara.

De asemenea spunea dânsul că ar fi nemulțumit, dacă cineva ar da aceste culegeri de date și a tot ce s-a strâns (adunat) în legătură cu satul Vaidei, ca fiind ale altcuiva, pe simplu motiv că acest efort l-am făcut la o vârstă înaintată și neajutat de nimeni.

Era de asemenea puțin supărat, spunându-mi întotdeauna că unii fii ai satului nu au arătat o mai mare înțelegere față de această lucrare, ce desigur putea fi completată și îmbogățită în felul acesta.

Mai este de amintit faptul că până la revoluția din 1989,

putem spune că văideienii au simțit și beneficiat de perioada așa zisă a industrializării economiei naționale, avantajăți și de faptul că erau în apropierea Uzinelor Mecanice de la Cugir, Fabricilor din Orăștie, Uzinei RMR - Vagoane Simeria și chiar a Combinatului Siderurgic din Hunedoara, unde se făcea naveta cu trenul sau autobuzul IRTA, au avut câștiguri bănești foarte bune, ceea ce le-au permis, gospodari fiind de felul lor să-și amenajeze în mod plăcut și util gospodăriile personale.

Se zbătea văideianul zi și noapte, ceea ce a făcut ca perioada de viață fizică să fie tot mai mică, scăzând de la generație la generație, mortalitatea creștea, ajungându-se în perioada anilor 1980-2000 ca satul Vaidei să aibă numărul cel mai mare de văduve din județul Hunedoara, satul să aibă un declin economic evident, părăsindu-se multe case, existând o evidentă invazie de străini.

În perioada aceasta, după anul 2000, se pare că viața văideianului se va schimba în bine, că există un început de industrializare agro-alimentară a satului.

Unitatea de industrializarea laptelui Alba Lact din Alba Iulia a reactivat (repopulat cu animale de lapte) fostele grajduri ale Complexului de vaci din Vaidei, într-o altă gândire, cu alte tehnologii, și care au dus la alte rezultate în bine. Sperăm ca lucrurile să fie tot mai bune, și ca toate acestea să facă altfel viața văideianului, a consăteanului meu pe viitor.

NOTĂ

Cuvântul introductiv al „Monografiei satului Vaidei de Orăștie” l-am făcut conform înțelegerii cu dl. Basarab Tiron, care-mi spunea că dacă apuc s-o editez cândva, cumva, această introducere să-mi revină în totalitate mie, lucru ce l-am făcut în respectul pentru copiii mei, IONUȚ și MARCEL PETICA.

IOAN PETICA A LUI
IOSIF VĂCON din VAIDEI

Voiești să cunoști lucrurile ?
 Privește-le de aproape.
 Vrei să-ți placă ?
 Privește-le de departe.

I.L.Caragiale

9 789738 438774